

# NKWETLEMBETANO WA MINJHEKANJHEKISANO YA MIHOLO A WU SE OLOLOXIWA

**PRETORIA, Ravunharhu ti 27 Nyenyenkulu 2019** – Eku eheleni ka vhiiki loku nga hela, SARS yi tiyisisile leswaku yi hlanganile na ntlimbo eka minjhekanjhekisano na mihlangano ya vatirhi, PSA na NEHAWU, eka miengetelo ya miholo na miantswiso eka swiyimo swa vukorhokeri na mimbuyelo ya vatirhi lava welaka eka yuniti ya mbhurisano.

Ntlimbo lowu wu tile endzhaku ka tin'hweti ta minjhekanjhekisano leyi sunguleke hi Hukuri 2018.

Nhlangano wa Vatirhi wu yisile nkwetlembetano eka CCMA hi Nyenyenyani 2019 kambe handle ka nkwetlembetano, mavandla ya yile emahlweni na minjhekanjhekisano hi ndzingeto wo ololoxa ntlimbo.

Eka swikoxo swa 26 leswi andlariweke hi Nhlangano wa Vatirhi, mavandla hi ku tirhisa minjhekanjhekisano ya vona va kotile ku fikelela ntwanano eka swin'wana, laha ku saleke 4 wa timhakakulu leti ta ha ri ki na nkwetlembetano.

SARS yi amukerile setifikheti ya CCMA ya nkaxintshuxo leyi humeswieke hi ti 19 Nyenyankulu 2019, kun'we na Milawu yo Phiketa na leswaku PSA na NEHAWU havambirhi va nyikile SARS xitiviso xa ximfumo xa xikongomelo xa vona xo sungula xitereka mundzuku, Ravumune ti 28 ta Nyenyankulu 2019.

Ntlimbo wu fikeleriwile eka CCMA laha SARS a yi nyika engetelo wa 7% lowu fikelerisaka eka CPI ku katsa na 2.9% leyi tshagiweke eka mpimo wa ntlakuko wa mixavo wa 4.1% lowu humesiweke hi Nyenyenyani. SARS yi tekile xiringanyeto lexi ku ri lexi twalaka no va kahle loko ku langutiwe leswaku xi le henhla ka miengetelo ya mavandla ya mfumo na vumaki byin'wana byo tala.

SARS yi nga njhekanjhekisana ntsena na vusikot bya yona bya swa timali lebyi hlohloteriwaka hi nkulo wa ikhonomi, mbuyelo wa nhlengetelo wa mali ya tiko na avelo wa giranti ya swa timali leyi hungutiweke exikarhi ka swin'wana ku suka eka Vutameri bya Timali ta Tiko.

Vuxokoxoko bya xiyimo xa SARS xa swa timali eka lembeximali ra 2019/20, ku ya eka xiyimo xa sete ya tiakhawunti leti nga paluxeriwangiki ntsena Nhlangano wa Vatirhi eka xipano xa ntirho xo hlawuleka xa nhlanganelo wa swa timali kambe Nhlangano wa Vatirhi wu nyikiwile nkarhi wo ngenisa vonelo eka mimbhurisano ya mpimanyeto eka malembe yanharhu lawa ya ta ka ku katsa na tindzhawu leti ndzawulo wa tihakelo wu nga tirhisiwaka ku ya emahlweni.

SARS se yi tsemile mipimanyeto na ndzawulo wa tihakelo loko swi ta eka tirhiselo ra mali ya swa marendzo naswona ku hava ku vekiwa ethelo loku nga endlwiwa eka ku hakela tibonasi na tibasari ta le tlhelo hi mhaka ya nkayivelo wa sweswi wa mpimanyeto.

SARS yi hlamuserile Nhlangano wa Vatirhi leswaku yi na vutihlamuleri bya le henhla handle ko tekela enhlokweni miengetelo ya miholo ya sweswi. Yi fanele ku tekela enhlokweni rihanyo ra nhlangano ra swa timali eka malembe yanharhu lawa ya ta ka, ngopfungopfu ku tekela enhlokweni swiyimo swo tsana swa ikhonomi na mikayivelo ya mpimanyeto ya SARS leyi kombisiweke.

Munhu u ta twisisa leswaku engetelo wun'wana na wun'wana lowu nga henhla ka mfikelelo wu ta va na khumbho wo biha eka tshaku na nkoto wa SARS wo ya emahlweni wu tirha kahle eka malembe lawa ya ta ka.

SARS i nhlangano wa nkoka ngopfu no tika eka tiko leri leri ntirho wa wona wu khumbhaka muaki wun'wana na wun'wana wa Afrika-Dzonga. Swibalo leswi nga hlengeletiwangiki swi na nkucetelo wo biha eka vuswikoti bya tiko byo nyika vukorhokeri bya nkoka ngopfu laha ntlawa wa swibalo leswi hlengeletiwike swi ya ka eka dyondzo, vukorhokeri bya rihanyo, nsirhelelo wa vanhu na vukorhokeri byin'wana bya vanhu. SARS na vatirhi va yona va tinyungubyisa hi ntirho lowu SARS yi wu tirhaka eka nkarhi wa hina wa xidemokirasi.

## XIRINGANYETO XA SARS EKA NHLANGANO WA VATIRHI

SARS, hi ku tinyiketela ku tiyisisa leswaku matshalatshala hinkwawo ya tirhisiwa ku ololoxa ntlimbo no papalata nkucetelo wun'wana na wun'wana wo kokela ethelo eka xibalo xa tiko lexi SARS yi xi nyikaka nkwama, yi hlanganile na Nhlangano wa Vatirhi hi Musumbhunuko, ti 25 Nyenyankulu 2019 ku fikela na vusiku.

Eka sexini leyi, SARS yi andlarile modele wa engetelo wa miholo lowu hambanyisiweke eka vatirhi lava welaka eka yuniti ya mbhurisano laha yi kumaka tshaku ra wona eka milawu yo ololoxa mihambano ya miholo, no hunguta mavangwa lawa ya anameke ya miholo lawa vangiweke hi miengtelo ya vanhu hinkwawo. Modele lowu wu kombisa vatirhi va SARS lava tirhaka swinene lava holeriwak ehansi va kuma miengetelo yo fika eka 9.2% (CPI na 5.1%). Eka modele lowu, ku hava mutirhi loyi a nga ta kuma engetelo wa le hansi ka 5.2% (CPI na 1.1%).

Xiringanyeto lexi xa ha tsan'wiwile hi Nhlangoana wa Vatirhi naswona va sindzisile engetelo wa 11.4% eka vanhu hinkwavo.

Mimbhurisano yi yile emahlweni tolo, Ravumbirhi, ti 26 Nyenyankulu 2019 ku fikela na vusiku eka xiyimo xa vurhangeri bya le henhla exikarhi ka SARS na varhangeri va mihlangano. Mimbhurisano a yi kongomisiwe eka xiringanyeto xa Mulamuri wa CCMA xa ti 8 Nyenyankulu 2019 xa engetelo wa 8% tanihi xintshuxo eka nkwetlembetano. Xiringanyeto xa Mulamuri wa CCMA xi katsile leswi landzelaka:

- engetelo wa 8% eka vanhu hinkwavo eka nkarhi wun'we
- nsimeko wa livhi ya vuyimani
- masagwadi ya nkarhi wo leha ya vukorhokeri ya engeteriwa hi phesenteji yo fana tanihi engetelo wa miholo
- xiyimo xa timhaka xi tshama tano eka mimbuyelo ya livhi
- Nsimeko wa nandzelelano wa malembe yambirhi eka Livhi ya Vutihlamuleri bya Ndyangu yi yisiwile eka nkanelo wa nkarhi lowu ta ka.

SARS, hi ku tekela enhlokweni swipimelo swa yona swa timali yi andlarile xiringanyeto xa xintshuxo xa 8%, hi xipimelo xa leswaku xintshuxo xi fanele ku va ntwanano wa nkarhinyingi lexi nga ta tirhisiwa hi ti1 Dzivamisoko 2019. Xiringanyeto lexi xo fikelela xintshuxo xi katsile ntwanano wa engetelo wa 8% eka lembe ra 1 ku xaxameta na xiringanyeto xa CCMA, na miengetelelo ya CPI na 1% eka lembe ra 2 na lembe ra 3 ra Ntwanano

Ku engetelela tanihi ndlela yo kombisa vutinyiketeri, xiringanyeto xa xintshuxo xi tlhele xi katsa ku pfumela ka SARS eka eka livhi ya vuyimani, ku engeteriwa ka masagwadi ya nkarhi wo leha ya vukorhokeri na leswaku xiyimo xa timhaka xi tshama tano eka swikoxo swin'wana swa livhi. Xikoxo xa Livhi ya Vutihlamuleri bya Ndyangu ku ta burisaniswa hi xona eka xiyimo xa xipano xa ntirho kun'we na timhaka tin'wana leti yisiweke eka xipano xa ntirho.

Mhaka yin'we leyi nga sala yo hambana exikarhi ka SARS na Nhlangoana wa Vatirhi a ku ri nkarhi wa ntwanano.

Hikuva Nhlangoana wa Vatirhi wu nga khorwisiwangi hi mhaka ya ntwanano wa nkarhinyingi, SARS yi hlamuserile leswaku loko yi fanele yi kongomisa hi vuntshwa tirhiselo ra yona ra mali eka engetelo wa 8%, ntwanano wa nkarhinyingi wu na nkoka ku tumbuluxa xiyimo xa ntshembho eka swa timali swa nhlangoana hi ku seketeriwa hi Rimba ra Tirhiselo ra Mali ra Nkarhi wa le Xikarhi (MTEF), ku katsa na nkarhi lowu lavekaka ku pfala mihlayiso leyi nhlangoana yi faneleke ku yi endla ku kota ku fikelela engetelo wa 8%.

Ku engetelela ntwanano wa nkarhinyingi wu ta nyika vuxaka bya muthori/mutirhi byo tshamiseka enkarhini wolowo leswi nga ta va kahle eka SARS ku kongomisa eka miantswiso kulu yo yisa nhlangoana emahlweni.

Nhlangoana wa Vatirhi wu tsan'wile xiringanyeto xa xintshuxo handle ko nyika xiringanyeto xa le tlhelo xo twala.

Tanihleswi lexi a ku ri xiringanyeto xa xintshuxo, ntsan'wo hi ntwanano wa nkarhinyingi hi Nhlangoana wa Vatirhi, wu siyile SARS yi nga ri na nhlawulo wun'wana handle ko tlhelela eka xiyimo xa wona xa khale xa 7% eka vanhu hinkwavo eka nkarhi wun'we, hi ku ya hi ku fikelela ka yona no susa nxungeto wa nkarhi wo leha eka mitirho ya nhlangoana eka malembe yanharhu lawa ya ta ka. Hambiswiritano, loko ku ve Nhlangoana wa Vatirhi a wu burisanile na swirho swa wona no amukela xintshuxo xa 8% eka vanhu hinkwavo, CPI na 1% eka malembe lawa ya landzelaka, nkwetlembetano a wu ta va wu ololoxiwile.

## **SARS YI LAVA NGHENELELO WA CCMA**

Tanihleswi SARS yi tekela enhlokweni mfaneko ya vumbiwa ya vatirhi yo tereka, swi na nkoka eka vutihlamuleri bya mfumo ku tiyisisa leswaku yi na switirhisiwa swo ringanela ku nyika vaaki mfikelelo wa vukorhokeri bya nhetelo wa swa rihanyo, swakudya na mati leswi ringaneleke, nseketelo wa vanhu, tindlu na dyondzo ya masungulo.

Hikwalaho swi le ka ntsakelo wa mani na mani leswaku nkwetlembeta wu ololoxiwa loko ku langutiwe eka ntirho wa SARS wa nkoka eka nhlengeleto wa mali ya tiko. SARS tolo yi endlile xikombelo eka CCMA xo nghenelela hi ku ya hi Xiyenge xa 150A xa Nawu wa Vuxaka bya Vatirhi leswaku Mulawuri wa CCMA a nghenelela ku ringeta ku lamula nkwetlembetano.

## **KU YA EMAHLWENI KA VUKORHOKERI BYA MUHAKELAXIBALO**

SARS yi endlile hinkwaswo hi matimba ya yona na xiyimo xa mfikelelo ku ololoxa nkwetlembetano ano yimisa xiendlo xa xitereka. Hambiswiritano, leswi Nhlango wa Vatirhi wu nga ala xintshuxo xo hetelela xa muholo xa SARS, SARS yi nge tsan'wi leswaku xiendlo xo tereka xi ya emahlweni hi Ravumune, ti 28 Nyenyankulu 2019.

Vurhangeri bya SARS na vatirhi hi ku fana va amukela leswaku hi le ka xiyimo xo tika eka pfhumba ra hina ro nhlengeleta mali ya tiko no lava ku tiyisisa vanhu va Afrika-Dzonga leswaku tisiteme na tiphurosese ta hina swi ti tshamisekile na vatirhi va SARS lava nga tiyimesela no kumeka ku tirhela swilaveko swa vahakelaxibalo.

SARS yi vekile matshalatshala ya mhangu lawa ya faneleke no va yi tlhontlhile makungu yalawo ku ringeta leswaku ku va na nkavanyeto wa le hansi eka vukorhokeri bya vahakelaxibalo emarhavini ya SARS na tindzhawu to nghena hi tona eka loko PSA na NEHAWU vo ya emahlweni na xitereka xa vona.

SARS yi kombela ntwisiso wa mani na mani tanihleswi ku nga languteriwaka mihlwelo yin'wana no ringanyeta leswaku vahakelaxibalo va tirhisa vukorhokeri bya le ka ithanete laha sqwi kotekaka loko hi le tlhelo SARS yi tshembha leswaku nghenelelo wa CCMA wu ta pfuna eku ololoxeni ka nkwetlembetano.